

א

קורא הדורות מראש - מבוא להתבוננות אמונית בתשועת מלחמת ששת הימים

1

”ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר:”

שיבת ירושלים בדברי הנביאים

א. מלחמה גדולה בשערי ירושלים

זכריה יד. א-ט: הנה יום בא לה' וחלק שללך בקרבך: ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה ונלכדה העיר ונשטו הבתים והנשים תשכבנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת מן העיר: ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב: ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים אשר על פני ירושלים מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה: ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים אל אצל ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך יהודה ובא ה' אלהי כל קדשים עמו: והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון: והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור: והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון בקנין ובחרף יהיה: והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

עובדיה א. יז-כא: ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וירשו בית יעקב את מורשיהם: והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר: וירשו הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את הגלעד: וגלת החל הזה לבני ישראל אשר פנענים עד צרפת וגלת ירושלים

אֲשֶׁר בִּסְפָרְךָ יִרְשׁוּ אֶת עַרְי הַנֶּגֶב: וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הַר עֶשׂוֹ וְהִיִּתָּה לָהּ הַמְּלוּכָה:

ב. שחצנות האויב תיהפך לו לרועץ בעוד שהביטחון בה' יוביל לתשועה גדולה

מֹלְכִים ב' יט. כא-כד: זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עָלָיו, בְּזֶה לָךְ לַעֲגָה לָךְ בְּתוֹלַת בֵּית צִיּוֹן, אֲחִירָךְ רֹאשׁ הַנִּיעָה בֵּית יְרוּשָׁלַם: אֶת מִי חִרְפְּתָ וְגִדְפְתָ וְעַל מִי הִרִימוֹתָ קוֹל וְתִשָּׂא מְרוֹם עֵינֶיךָ עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חִרְפְתָ אֲדָנִי וְתֹאמַר בָּרַב רַכְבֵּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יִרְכַּתִּי לְבַנּוֹן וְאֶכְרַת קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְּחוֹר בְּרִשְׁיוֹ וְאֶבּוֹאָה מְלוֹן קֶצֶה יַעַר פְּרָמְלוֹ: אֲנִי קָרַתִּי וְשִׁתִּיתִי מִיַּם זָרִים וְאֶחָרַב בְּכַף פְּעָמַי כָּל יְאֲרֵי מְצוֹר: הֲלֹא שָׁמַעְתָּ לְמַרְחוֹק אֶתְּהָ עֲשִׂיתִי לְמִימֵי קֶדֶם וַיִּצְרַתִּיךָ עֲתָה הִבִּיאֲתִיךָ וְתִהְיֶה לְהִשׁוֹת גְּלִים נְצִים עָרִים בְּצָרוֹת: וַיִּשְׁבִּיֶהֶן קֶצְרֵי יָד חֲתוּ וַיִּבְשׂוּ הָיוּ עֹשֵׁב שׂוּדָה וַיִּרְק דְּשָׂא חֲצִיר גִּגוֹת וַיִּשְׁדְּפָה לִפְנֵי קִמָּה: וְשִׁבְתָּךְ וְצִאֲתָךְ וּבֹאָךְ יִדְעֵתִי וְאֶת הַתְּרַגְזָה אֲלֵי: יַעַן הַתְּרַגְזָה אֲלֵי וְשִׁאֲנַנְךָ עָלָה בְּאֲזְנֵי וְשִׁמְתִי חֲחִי בְּאֶפְסָה וּמִתְגִּי בְּשִׁפְתֶיךָ וְהִשְׁבַּתִּיךָ בְּדַרְךָ אֲשֶׁר בָּאתָ בָּהּ: וְזֶה לָךְ הָאוֹת אֲכֹל הַשָּׁנָה סִפִּיחַ וּבִשְׁנָה הַשְּׁנִית סְחִישׁ וּבִשְׁנָה הַשְּׁלִישִׁית זָרְעוּ וּקְצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאֶכְלוּ פְרִיָם: וַיִּסְפָּה פְּלִיטַת בֵּית יְהוּדָה הַנְּשֹׂאָרָה שָׂרֵשׁ לְמַטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמַעְלָה: כִּי מִירוּשָׁלַם תִּצָּא שְׂאֲרִית וּפְלִיטָה מֵהַר צִיּוֹן קִנְיַת ה' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת: לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֵל מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹא יָבֹא אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא יוֹרֶה שָׁם חַץ וְלֹא יִקְדַּמְנָה מִגֵּן וְלֹא יִשְׁפֹךְ עָלֶיהָ סֵלֶלָה: בְּדַרְךָ אֲשֶׁר יָבֹא בָּהּ יָשׁוּב וְאֵל הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבֹא נָאִם ה': וְגִנּוֹתַי אֵל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָה לְמַעַנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי:

ג. הגנה מופלאה על ירושלים

ישעיה כ"א. ה: כְּצַפְרִים עֹפוֹת כֵּן יִגֵּן ה' צְבָאוֹת עַל יְרוּשָׁלַם גִּנּוֹן וְהִצִּיל פְּסוּחַ וְהִמְלִיט:

צַפְנִיָה ג. יד-כ: רְנִי בֵּית צִיּוֹן הָרִיעוּ יִשְׂרָאֵל שְׂמֵחִי וְעֲלִזִי בְּכָל לַב בֵּית יְרוּשָׁלַם: הַסִּיר ה' מִשְׁפָּטֶיךָ פִּנָּה אֵיבֹד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל ה' בְּקִרְבֶּךָ לֹא תִירָאֵי רַע עוֹד: בַּיּוֹם הַהוּא יֹאמַר לִירוּשָׁלַם אֵל תִּירָאֵי צִיּוֹן אֵל יִרְפוּ יָדֶיךָ: ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ גְּבוּר יוֹשִׁיעַ יִשְׁיֵשׁ עָלֶיךָ בְּשִׂמְחָה יַחְרִישׁ בְּאֶהְבְּתוֹ יְגִיל עָלֶיךָ בְּרִנָּה: נוֹגֵי מִמוּעַד אֲסַפְתִּי מִמֶּךָ הָיוּ מִשְׂאֵת עָלֶיךָ חִרְפָּה: הַנְּנִי עֲשֵׂה אֶת כָּל מַעֲנֶיךָ בְּעַת הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת הַצֹּלְעָה וְהִנְדַּחְתָּ אֶקְבָּץ וְשִׁמְתִים לְתַהֲלָה וּלְשֵׁם בְּכָל הָאָרֶץ בְּשִׂמְחָה: בְּעַת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבְעַת קִבְצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֶן אֶתְכֶם לְשֵׁם וּלְתַהֲלָה בְּכָל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר ה':

**ד. פיוס בין ה' לעמו ישראל המתבטא בקיבוץ הגלויות,
ברכת הארץ ובבניינה הפיזי של ירושלים, שלא תיחרב עוד לעולם**

ירמיה ב, ב-ג: הֲלֹךְ וּקְרֵאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֵת כְּלוּלֶתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמַדְבַּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: קִדַּשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה כָּל אֲכָלֶיךָ יִאֲשְׁמוּ רְעָה תָבֵא אֲלֵיהֶם נְאֻם ה':

ישעיה מ, א-ב: נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: דַּבְּרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מְלֵאָה צָבָאָה כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד ה' כַּפָּלִים בְּכָל חַטֹּאתֶיהָ:

ישעיה נב, א-ב: עוֹרֵי עוֹרֵי לְבָשִׁי עֲזָךְ צִיּוֹן לְבָשִׁי בְּגָדֵי תַפְאֲרֶתֶךָ יְרוּשָׁלַם עִיר הַקִּדְשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֵא בְּךָ עוֹד עָרֶל וְטִמְאָה: הַתְּנַעֲרִי מֵעַפָּר קוֹמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלַם הַתְּפַתְחִי מוֹסְרֵי צִנְאֲרֶךָ שְׁבִיָּה בֵּת צִיּוֹן:

ישעיה נב, ח-ט: קוֹל צְפִינְךָ נִשְׁאָו קוֹל יַחְדָּו יִרְנְנוּ כִּי עֵינַי בְּעֵינַי יִרְאוּ בְּשׁוֹב ה' צִיּוֹן: פָּצְחוּ רִנְנוּ יַחְדָּו חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם כִּי נַחֵם ה' עַמּוֹ גָּאֵל יְרוּשָׁלַם:

ישעיה סב, א-יב: לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֲחַשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוּט עַד יֵצֵא כְּנָגָה צְדָקָה וְיִשׁוּעַתָּה כְּלָפִיד יִבְעַר: וְרָאוּ גוֹיִם צְדָקָה וְכָל מְלָכִים כְּבוֹדָהּ וְקָרְאוּ לָךְ שֵׁם חֲדָשׁ אֲשֶׁר פִּי ה' יִקְבְּנוּ: וְהָיִיתָ עֲטֻרַת תַּפְאֲרֶת בְּיַד ה' וְצִנְיָה מְלוֹכָה בְּכַף אֱלֹהֶיךָ: לֹא יֹאמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וְלֹא רֹצֵחַ לֹא יֹאמֵר עוֹד שְׂמֵמָה כִּי לָךְ יִקְרָא חֲפָצִי בָּהּ וְלֹא רֹצֵחַ בַּעוֹלָה כִּי חֲפָץ ה' בְּךָ וְאַרְצֶךָ תִּבְעַל: כִּי יִבְעַל בַּחֹר בְּתוֹלָה יִבְעִלוּךָ בְּנֵיךָ וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כְּלָהּ יִשִּׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ: עַל חוֹמֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַם הַפְּקֹדֵתִי שְׂמֵרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תִּמְיֵד לֹא יַחֲשׂוּ הַמְזַכְרִים אֶת ה' אֵל דָּמִי לָכֶם: וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ עַד יְכוֹנֵן וְעַד יִשִּׂים אֶת יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּה בְּאֶרֶץ: נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ וּבִזְרוּעַ עֲזוֹ אִם אֶתֵּן אֶת דָּגְנֶךָ עוֹד מֵאֲכָל לֶאֱיִבֶיךָ וְאִם יִשְׁתּוּ בְנֵי נֶכֶד תִּירוּשָׁף אֲשֶׁר יִנְעֹת בּוֹ: כִּי מֵאֲסָפִיו יֵאָכְלוּ וְהִלְלוּ אֶת ה' וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתְּהוּ בַּחֲצֵרוֹת קִדְשֵׁי: עֲבְרוּ עֲבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פִּנּוּ דַרְךְ הָעַם סֹלוּ סֹלוּ הַמְסַלָּה סִקְלוּ מֵאֲבָן הָרִימוּ גֵס עַל הָעַמִּים: הִנֵּה ה' הַשְּׁמִיעַ אֶל קִצֵּה הָאָרֶץ אֲמַרו לְבַת צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֶךָ בָּא הִנֵּה שֹׁכְרוּ אֶתוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: וְקִרְאוּ לָהֶם עִם הַקִּדְשׁ גְּאוּלֵּי ה' וְלָךְ יִקְרָא דְרוֹשָׁה עִיר לֹא נִעְזְבָה:

ישעיה סו, י: שְׂמַחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהַבְיָהּ שִׁישׁוּ אֶתְּהָ מְשׁוֹשׁ כָּל הַמְּתַאֲבָלִים עָלֶיהָ:

יחזקאל לו, זא-זח: וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הִלְזוּ הַנְּשֻׁמָה הִיָּתָה כְּגֹן עֵדוּ וְהָעָרִים הַחֲרָבוֹת וְהַנְּשֻׁמוֹת וְהַנְּהַרְסוֹת בְּצוּרוֹת יִשְׁבוּ: וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשְׁאָרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אָנִי ה' בְּנִיתִי הַנְּהַרְסוֹת נְטַעְתִּי הַנְּשֻׁמָה אָנִי ה' דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' עוֹד זֹאת אֲדַרְשׁ לְבֵית יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת

**להם ארבה אתם כצאן אדם: כצאן קדשים כצאן ירושלים במועדיה כן תהיינה הערים
החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי אני ה':**

יואל ד. טז-כא: ה' מציון ישאג ומירושלם יתן קולו ורעשו שמים וארץ וה' מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל: וידעתם כי אני ה' אלהיכם שכן בציון הר קדשי והיתה ירושלים קדש וזרים לא יעברו בה עוד: והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים: מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקיא בארצם: **ויהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור: ונקיתי דמם לא נקיתי וה' שכן בציון:**

זכריה ח. א-ה: ויהי דבר ה' צבאות לאמר: כה אמר ה' צבאות קנאתי לציון קנאה גדולה וחמה גדולה קנאתי לה: **כה אמר ה' שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים ונקראה ירושלים עיר האמת והר ה' צבאות הר הקדש: כה אמר ה' צבאות עד ישובו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים ואיש משענתו בידו מרב ימים: ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתי: כה אמר ה' צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאם ה' צבאות:** כה אמר ה' צבאות הנני מושיע את עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא השמש: והבאתי אתם ושכנו בתוך ירושלים והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים באמת ובצדקה:

**ה. בניין המקדש לעתיד לבוא והפיכת ירושלים למרכזו הרוחני של העולם ולמטרופולין גדול,
הגעה לשלום כלל עולמי ולסיום המלחמות**

ישעיה ב. א-ד: הדבר אשר חזה ישעיהו בן אמוץ על יהודה וירושלם: והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים: והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וירנו מדרךיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם: ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחינתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה:

ישעיה ס. א-טו: קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח: כי הנה החשוך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך זרח ה' וכבודו עליך יראה: והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרח: שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך בניך מרחוק יבאו ובנתים על צד תאמנה: אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון עם חיל גוים יבאו לך: **שפעת גמלים תכסוף בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות ה' יבשרו: כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ושרתונך יעלו על רצון מזבחי נבית תפארת אפאר: מי אלה פעב תעופינה וכיונים אל ארבותיהם: כי לי איים יקוו ונאניות תרשיש בראשנה להביא בניך מרחוק כספם וזהבם אתם לשם ה' אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך: ובנו בני נכר חמתים ומלכיהם ושרתונך כי בקצפי**

הפיתיה וברצוניה רחמתיך: ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים: כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך והגוים חרב יחרבו: כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד: והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על כפות רגליך כל מנאציך וקראו לך עיר ה' ציון קדוש ישראל: תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתך לגאון עולם משוש דור ודור:

מיכה ד, א-ז: באחרית הימים יהיה הר בית ה' נכון בראש ההרים ונשא הוא מגבעות ונהרו עליו עמים: והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם: ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצמים עד רחוק וכתתו חרבתיהם לאתים וחניתתיהם למזמרות לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדון עוד מלחמה: וישבו איש תחת תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד כי פי ה' צבאות דבר: כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד: ביום ההוא נאם ה' אספה הצלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעתי: ושמתי את הצלעה לשארית והנהלאה לגוי עצום ומלך ה' עליהם בהר ציון מעתה ועד עולם:

2

'בניין עולם':

מדברי חז"ל ומאורי הדורות
אודות מעלת ירושלים ובניינה^א

א. מימרות בש"ס, בהלכה ובאגדה,

אודות מרכזיותה של ירושלים עבור עם ישראל

ברכות 5, א: ...היה עומד בחוצה לארץ יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל, שנאמר: "והתפללו אליך דרך ארצם", היה עומד בארץ ישראל יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: "והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת", היה עומד בירושלים יכוין את לבו כנגד בית המקדש...

שם נה, א: 'והנצח' - זו ירושלים, 'וההוד' - זו בית המקדש.

שבת נט, א: מאי ב'עיר של זהב? רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן: ירושלים דדהבא, כדעבד ליה רבי עקיבא לדביתהו.

א. מלוקט מתוך 'אספקלריא - קובץ אנציקלופדי למחשבת היהדות' בעריכת הרב שמואל אברהם אדלר, ערך ירושלים. בתוספת נופך משל המלקט (ש.ה).

פסחים ז, א: ...מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה לעולם מעשר, בהר הבית חולין, בירושלים בשעת הרגל מעשר בשאר ימות השנה חולין, ואמר רב שמעיה בר זירא מאי טעמא, הואיל **ושוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום...**

יומא יב, א: והתניא 'אחזתכם', אחזתכם מטמאה בנגעים, ואין ירושלים מטמאה בנגעים? אמר רבי יהודה: אני לא שמעתי אלא מקום מקדש בלבד... **תנא קמא סבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים** ורבי יהודה סבר ירושלים נתחלקה לשבטים.

שם כא, א: ...**ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם**, ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים...

שם לט, ב: כלה שבירושלים אינה צריכה להתקשט מריח קטורת...

שם מא, ב: רבי אלעזר בר צדוק אומר, כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לבית הכנסת ולולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו... **להודיעך כמה היו זריזין במצוות.**

ביצה ה, א: כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד... אמר רבי יוחנן: מה טעם? **כדי לעטר את שוקי ירושלים בפירות...**

שם ט, ב: אין בין שילה לירושלים, אלא שבשילה אוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה, ובירושלים לפני מן החומה... **קדושת שילה יש אחריה היתר, וקדושת ירושלים אין אחריה היתר...**

כתובות קי, ב: **הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין...** לאתווי מנוה היפה לנוה הרעה, ואין הכל מוציאין לאתווי מאי, לאתווי אפילו מנוה הרעה לנוה היפה...

סוטה מה, ב: **ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה**, דאמר קרא: 'לרשתה', וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים.

קידושין מט, ב: עשרה קבין יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו.

בבא קמא פב, ב: **עשרה דברים נאמרו בירושלים:** אין הבית חלוט בה, ואינה מביאה עגלה ערופה, ואינה נעשית עיר הנידחת, ואינה מטמאה בנגעים, ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות, ואין עושין בה אשפתות, ואין עושין בה כבשונות, ואין עושין בה גנות ופרדסות חוץ מגנות ורדין שהיו מימות נביאים הראשונים, ואין מגדלין בה תרנגולין, ואין מלינין בה את המת...

שם פד, א: אמר רבי יוחנן: אנא אישתיירי משפירי ירושלים.

שבועות יד, א: אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים, וסנהדרין של שבעים ואחד, ובשתי תודות ובשיר, ובית דין מהלכין, ושתי תודות אחריהן, וכל ישראל אחריהן, הפנימית נאכלת וחיצונה נשרפת, וכל שלא נעשית בכל אלו הנכנס לשם אין חייב עליה...

מכות י, א: אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים", מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה.

זבחים קטז, א: תנו רבנן, "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה", 'מנוחה' זו שילה, 'נחלה' זו ירושלים, ואומר "היתה לי נחלתי כאריה ביער"... דברי רבי יהודה, רבי שמעון אומר: 'מנוחה' זו ירושלים, 'נחלה' זו שילה, ואומר: "זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי איוותיה"... רבי שמעון בן יוחי אומר: זו וזו ירושלים...

מנחות פז, א: כתיב: "על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דמי לכם", מאי אמרי? הכי אמר רבא בר רב שילא: 'אתה תקום תרחם ציון', רב נחמן בר יצחק אמר: 'בונה ירושלים ה', ומעיקרא מאי הוה אמרי? אמר רבא בר רב שילא: "כי בחר ה' בציון אוה למושב לו".

ב. מקורות עיקריים לבנין ירושלים ולסדר הגאולה בתלמוד ובמדרשי חז"ל

סוכה מא, א: מנא לן דעבדינן זכר למקדש? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא: "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה" 'דורש אין לה' - מכלל דבעיא דרישה.

סנהדרין צה, א: אמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'".

מגילה יז, ב: ומה ראו לומר קיבוץ גליות לאחר ברכת השנים? דכתיב: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנאמר: "ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיד" וכתביב: "ואשיבה שופטיך כבראשונה" וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם שנאמר: "ושבר פושעים וחסאים יחדיו (יכלו)" וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים דכתיב: "וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק" וכולל גירי הצדק עם הצדיקים שנאמר: "מפני

שיבה תקום והדרת פני זקן" וסמך ליה: "וכי יגור אתכם גר" והיכן מתרוממת קרנם? בירושלים, שנאמר: "שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך" **וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנאמר: "אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם"** וכיון שבא דוד באתה תפילה שנאמר: "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי" וכיון שבאת תפילה באת עבודה שנאמר: "עולותיהם וזבחהם לרצון על מזבחי" וכיון שבאת עבודה באתה תודה שנאמר: "זובח תודה יכבדנני..."

ברכות מט, א: ...ורב נחמן אמר: אפילו פתח ב'רחם על ישראל' חותם ב'בונה ירושלים', משום שנאמר: "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס" – **אימתי 'בונה ירושלים ה'?" בזמן שנדחי ישראל יכנס...**

שבת קלט, א: **אמר עולא: אין ירושלים נפדית אלא בצדקה,** שנאמר: "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה..."

פסחים נ, א: אמר רבי יהושע בן לוי: עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים עד שהסוס רץ ומציל.

ראש השנה כג, א: **אמר רבי יוחנן: כל שיטה ושיטה שנטלו נכרים מירושלים עתיד הקב"ה להחזירן לה,** שנאמר: "אתן במדבר ארז שטה", ואין מדבר אלא ירושלים, שנאמר: "ציון מדבר היתה..."

תענית ה, א: ...**הכי אמר רבי יוחנן: אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה,** ומי איכא ירושלים למעלה? אין, דכתיב: "ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו..."

מגילה ו, א: קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמן, ישבו שתיהן אל תאמן, **חרבה קסרי וישבה ירושלים,** חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמן, שנאמר "אמלאה החרבה..."

מדרש רבה:

בראשית רבה, ה ז: ...אף בירושלים, דתנן עומדים צפופים ומשתחווים רווחים... ואף לעתיד לבוא כן, שנאמר (ירמיה נ) 'בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' וגו'... רבי יוחנן סליק למשאל שלמיה דרבי חנינא, אשכחיה יתיב ודריש בהדין פסוקא, אמר לו רבי, וכי מחזקת היא ירושלים כסא ה'? אמר ליה: **הקב"ה אומר לה האריכי הרחיבי קבלי אוכלוסיך,** הדא הוא דכתיב (ישעיה נד) 'הרחיבי מקום אהלך וגו'.

שמות רבה כג, יא: אמרו רבותינו: אל תהי קורא: 'בנות ירושלים' אלא 'בונות ירושלים', זו סנהדרי גדולה, שהן יושבין ומבנין אותה. דבר אחר 'בנות ירושלים', **אמר רבי יוחנן: עתידה ירושלים להיעשות מטרופולין לכל הארצות**, כדכתיב (יהושע טו, מז) 'אשדוד ובנותיה...'

מדרש תנחומא:

תנחומא נח, יא: שלש שבועות שנשבע בפירוש לישראל על אחת כמה וכמה, אלו הן... בחצרות קדשי זו ירושלים, ומה נשבע, שהוא בכבודו בונה אותה, שנאמר: "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס" (תהלים קמז), **אמר רבי שמואל בר נחמני: מסורת אגדה היא שאין ירושלים נבנית עד שיתכנסו הגליות, ואם יאמר לך אדם שכבר נתקבצו הגליות ולא נבנית ירושלים אל תאמין, למה? שכך כתיב: "בונה ירושלים" ואחר כך: "נדחי ישראל יכנס"**. אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, לא כבר נבנית ירושלים וחרבה, אמר להם: על ידי עונותיכם חרבה וגליתם מתוכה, **אבל לעתיד לבא אני בונה אותה ואיני הורס אותה לעולם, שנאמר (שם קב) "כי בנה ה' ציון נראה בכבודו"**.

ג. ירושלים ובניינה מדברי רבותינו הראשונים

ספר הכוזרי

לרבנו יהודה הלוי:

תורתנו קשורה בהלכה למשה מסיני או מן המקום אשר יבחר ה', כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, במעמד שופטים ושוטרים וכהנים וסנהדרין... (מאמר ג, לט)
...והצדיקים באמת לא יהיו כי אם מהסגולה, והם בעלי דת האמתית, ואין ראוי להם כי אם הסגולה מהמקומות, והיא ירושלים... (שם עג)
...ובהערת בני אדם והתעוררותם אל אהבת המקום ההוא הקדוש ינחץ (ימהר) הענין המיוחל, שכר גדול וגמול רב, כמו שנאמר (תהלים קב, יד) "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", **רוצה לומר כי ירושלים אמנם תבנה כשיכספו בני ישראל לה תכלית הכסף**. (מאמר ה, כז)

מדברי רבנו הרמב"ם:

והבן זאת הפליאה – ואין ספק אצלי גם כן שהמקום אשר ייחדו אברהם בנבואה היה ידוע אצל משה רבנו ואצל רבים, שאברהם ציווה אותם שיהיה זה בית עבודה – כמו שבאר המתרגם ואמר, "ופלח וצלי אברהם תמן, באתרא ההוא, ואמר קדם ה', הכא יהוין פלחין דריא" וגו'. **ואשר לא התבאר בתורה ולא נזכר בפרט, אבל רמז אליו ואמר, "אשר יבחר ה'" וגו', יש בו אצלי שלש חכמות. האחת מהן – שלא יחזיקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה**

חזקה, כשידעו שזה המקום מן הארץ הוא תכלית התורה; והשנית – שלא יפסידוהו מי שהוא בידם עתה וישחיתוהו בכל יכלתם; והשלישית, והיא החזקה שבהם – שלא יבקש כל שבט היותו בנחלתו ולמשל בו, והיה נופל עליו מן המחלוקת והקטטה, כמו שנפל בבקשת הכהונה – ולזה באה המצוה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחר הקמת מלך, עד שתהיה המצוה לאחד, ותסתלק המחלוקת – כמו שבארנו ב"ספר שופטים". (מורה נבוכים חלק ג, פרק מה)

משנה תורה:

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית וכו' לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר: "והשמותי את מקדשיכם", ואמרו חכמים, אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים, אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש... וכיון שעלה עזרא וקידשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה... (הלכות בית הבחירה ו, טז)

ירושלים מקודשת משאר העיירות המוקפות חומה, שאוכלין קדשים קלים ומעשר שני לפנין מחומתה, ואלו דברים שנאמרו בירושלים: אין מלינין בה את המת, ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם, ואין משכירין בתוכה בתים, ואין נותנין בתוכה מקום לגר תושב, ואין מקיימין בה קברות, חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה שהיו בה מימות נביאים ראשונים, ואין נוטעין בה גנות ופרדסים, ואינה נזרעת ואינה נחרשת שמא תסרח, ואין מקיימין בה אילנות חוץ מגינת ורדים שהיתה שם מימות נביאים הראשונים, ואין מקיימין בה אשפה מפני השרצים, ואין מוציאים הימנה זיזין וגוזזטראות לרשות הרבים מפני אוהל הטומאה, ואין עושין בה כבשונות מפני העשן, ואין מגדלין בה תרנגולות מפני הקודשים... ואין הבית נחלט בה, ואינו מטמא בנגעים, ואינה נעשית עיר הנדחת, ואינה מביאה עגלה ערופה לפי שלא נתחלקה לשבטים. (שם ז, יד)

מדברי 'אביהם של ישראל', הרמב"ן:

'שלם' – היא ירושלים, כענין שנאמר: "ויהי בשלם סוכו", ולמלכה יקרא גם בימי יהושע 'אדני צדק', כי מאז ידעו הגוים כי המקום ההוא מבחר המקום באמצע הישוב, או שידעו מעלתו בקבלה שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, ששם שכינתו של הקב"ה שנקרא צדק, ובבראשית רבה המקום הזה מצדיק את יושביו, ומלכי צדק ואדוני צדק נקראת ירושלים צדק שנאמר: 'צדק ילין בה'. (פירוש רמב"ן עה"ת, בראשית יד, יח)

"הדר העולם ארץ ישראל, הדר ארץ ישראל ירושלים, והדר ירושלים בית המקדש, הדר בית המקדש בית קדשי הקודשים, הדר בית קדשי הקודשים מקום הכרובים ששם השכינה, שנאמר: "ונועדתי לך שם ודברתי" וגו', ואומר: "רועה ישראל האזינה וגו' יושב הכרובים הופיעה", ואומר: "היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה" ... (מדרשת הרמב"ן לר"ה, כתבי הרמב"ן, מוסד הרב קוק)

"ברוך ה' בני נחמן וראה בטוב ירושלים... בירושלים עיר הקודש אני כותב אליך ספרי זה, כי שבח והודאה לצור ישעי, זכיתי ובאתי לשלום ביום התשיעי לירח אלול... ומה אגיד לכם בענין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השממון, וכללו של דבר, **כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו: ירושלים יותר חרבה מן הכל וארץ יהודה יותר מן הגליל, ועם כל חורבנה היא טובה מאד**... ואין ישראל בתוכה, כי מעתה באו התתרים ברחו משם ומהם שנהרגו בחרבם, רק שני אחים צבעים קונים הצביעה מן המושל ואליהם יאספו עד מנין מתפללים בביתם בשבתות. והנה זרזנו אותם ומצאנו בית חרב בעמודי שיש וכיפה יפה ולקחנו אותו לבית הכנסת **כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחרבות זוכה, והתנדבנו לתיקון הבית וכבר התחילו [לבנות] ושלחו לעיר שכם להביא משם ספרי תורה אשר היו בירושלים והבריחום שם בבוא התתרים.** (מתוך מכתב לבנו²)

פירוש רד"ק לנ"ד:

'אל היבוס' – שהיתה קבלה בידם כי ציון ראש ממלכת ישראל, וילכדנה רק מי שמלך על כל ישראל. (רד"ק לשמואל ב' ה, ו)

כמו שסיבב תשועת גלות בבל ע"י כורש, וכן לעתיד יסבב גאולת ישראל ע"י מלכי הגוים שיעיר את רוחם לשלחם, כמ"ש (ישעיה סו, כ) 'והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה להשם'. (רד"ק לתהלים קמו, ג)

מתורתו של המהר"ל מפראג:

...אלא שכך צריך להיות שלא ישכח ירושלים כלל, כמו שאמר: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני", כי ירושלים היא עצם ועיקר מעלת העולם, ודבר שאינו עיקר ועצם יש בו הסרה והסתלקות, אבל דבר שהוא עיקר אין שכחה בדבר שהוא עיקר... (נצח ישראל פרק כג)

אחר שביארנו לך בפרק הקודם ענין הארץ הקדושה ומעלתה, יש לדעת גם כן ממעלת עיר קדשנו ותפארתנו ירושלים עיר הקדושה תבנה ותבנה בב' עולמות. כי יש לך ללמוד דכל שכן

ב. הרמב"ן עלה לא"י בשנת ה'כ"ז.

וכל שכן הדבר שהיה במעלה אלקית כבר שיוסיף בקדושה ובמעלה אלקית ממה שהיה לו... ובבבא בתרא "ושמתי כדכד שמשותיך", אמר רבי שמואל בר נחמני: פליגי בה תרי אמוראי דארץ ישראל יהודה וחזקיה בניו של רבי חייא, ותרי מלאכי ברקיע מיכאל וגבריאל, חד אמר דשוהם, וחד אמר דישפה, אמר להם הקב"ה: ליהוי כדין וכדין... **וביאור ענין זה כי ירושלים אינה עיר טבעית כמו שאר עיר, רק היא עיר אלקית במעלתה האלקית**, לפיכך אמר הכתוב: "שמתי כדכד שמשותיך", כי כדכד היא אבן יקרה, ולפיכך אמר כי לעתיד למעלת ירושלים שתהיה יותר אלקית ממה שהיתה קודם, וראוי שיהיה בנינה כפי מעלתה מאבנים טובות ויקרות, ולכך חושן שהיה בו אורים ותומים שמות הקדושים היה מאבנים טובות, ופליגי מיכאל וגבריאל בענין החומה הזאת, כי החומה בה יוגדר העיר, וכן השער במה שהוא כניסת העיר שגם המקום נקרא על שם השער, ולפיכך החומה והשער שהם צורת המקום ראוי שיהיו כפי מדריגתם. ופליגי בה ב' מלאכים... מיכאל שהוא ממונה על המים אמר שצורת העיר הקדושה יהיה הטוב, שתהיה דביקה בחסד ובטוב, ולפיכך החומה תהיה של שוהם, כי השוהם, גוון שלו מורה חסד וטוב, וגבריאל שהוא דין אומר שצורת המקום יהיה ישפה, שהוא גוון מורה דין. ואין ספק שכל אחד ואחד מן שתי המדות האלו הוא מעלה בפני עצמה... ומפני שהש"ת כולל הכל דין וחסד, ולא כמו המלאכים שהממונה על חסד אינו ממונה על דין, והממונה על דין אינו ממונה על חסד, והוא יתברך כולל הכל, ונותן לה מעלה כוללת... **וביאור שתהוי כדין וכדין, ואם שתהיה לה המעלה העליונה הצורה הנבדלת, עד שתהיה דביקה בעולם הנבדל לגמרי...**

ואחת (מפתחי גיהנם) בירושלים, היא השגחת הש"ת בעולם, **ודבר זה נראה מירושלים אשר היה הש"ת שומר אותה תמיד**, וכדכתיב: "על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים" וגו', וזה שתקנו "הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים", כי העיר הזאת שומרה הוא הש"ת, ואם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר, **ודבר זה נראה בירושלים, כאשר היו עושים רצונו של מקום היה הש"ת משגיח על העיר הזאת לשמור אותה**, ולפיכך מביא הכתוב לראיה "נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים", דבר זה נאמר על סנחריב שהבטיח את ישראל שישמור העיר ולא יחריבה, ומי שאינו מאמין בשמירת הש"ת שהיא ההשגחה יש לו שם אור ותנור... (גבורות ה' פרק מז)

ד. ירושלים ובניינה מדברי רבותינו האחרונים

'ירושלים של מעלה'

בדברי הרמח"ל:

וזה כי החכמה רבה נמשכת באדם מכח ההתפשטות הזו של הגן עדן, וכבר נמצא זה לדור דעה במדבר, **וגם בירושלים אחר כך, ובכח האויר הזה היתה רבתי בדעות, וסוד זה הוא**

הרוח של משיח... ובארץ ישראל היתה ההתפשטות נפתחת מגן עדן אל ירושלים, ולעתיד לבא יותר, בסוד ומלאה הארץ דעה את ה'... (אדיר במרום, עמוד יג)

...וזה כי אין לך דבר מלמטה אשר לא יהיה נגדו אור למעלה, מכוון אל בחינת הדבר ההוא התחתון, על דרך אמרם ז"ל ירושלים של מטה מכוונת כנגד ירושלים של מעלה, ולא שיהיה למעלה עיר תקרא ירושלים, **אבל בחינת אור הוא וקדושה מכוונת אל בחינת ירושלים הבנויה פה למטה...** (ילקוט ידיעת האמת ב, עמוד רצג)

בניין ירושלים סימן גאולה

השל"ה הקדוש:

"...כי ירושלים אף שהיא בחורבנה עתה, היא משוש כל הארץ ושלוה ומזונות טובים ויין מובחר מהמובחר ויותר בזול בירושלים מבצפת וגם קהל אשכנזים יושבים מסוגרים משא"כ בצפת תוב"ב בעוה"ר גדולות גדולות, כי הם יושבים על שדה פרוץ מכל צד **וכן הספרדים שבירושלים מתרבים מאוד מאוד, ממש למאות ובונים בנינים גדולים ואנחנו חושבים כל זה לסימן גאולה במהרה בימינו אמן.** (מובא באגרות ארץ-ישראל, אברהם יערי, עמ' 216, מסדה, רמת גן, ה'תש"ג)

'פקידה כמו שהיה בבית שני'

הגאון מווילנא:

"כי מעת שחרב הבית יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארנו רק אנחנו הוא גוף שלה בלא נפש. **ויציאה לחוץ לארץ הוא הקבר ורימה מסובבת עלינו ואין בידינו להציל מן העובדי כוכבים האוכלים בשרנו.** ומכל מקום היו חבורות ושייבות גדולות עד שנרקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות שהתלמידי חכמים שבישראל מעמידי הגוף עד שנרקבו העצמות ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו ונעשה עפר שחה לעפר נפשנו. **ואנחנו מקוין עתה לתחית המתים התנערי מעפר קומי כו' (ישעיה נב) ויערה רוח ממרום עלינו.**" (ביאור הגר"א לספרא דצניעותא, עמ' לה, מהדורת וילנא, תרע"ג)

וימין מקרבתני - כמ"ש וברחמים גדולים אקבצך שיפקון בסט' דימינא **אבל בתחלה יתער בשמאלא שמאלו תחת לראשי והוא יהיה פקידה כמו שהיה בבית שני בימי כורש ולא יצאו בו ואח"כ יתער ימינא** וז"ש לעיל בתחלה עלה במחשבה כו' במדה"ד ראה שאין העולם

ג. הדברים מוסבים על דברי הזוה"ק (ח"א, דף רג עמ' א, השמטות) "ובגין דבעא משה רחמין עלייהו. שמאלא דוחה ולא יפקון ביה ישראל. וימין מקרבת דאיהי ימינא מטה כלפי חסד".

מתקיים שיתף כו' רמז לגאולה שאז הוא בנין העולם אבל קודם הגאולה בונה ומחריבן כנ"ל.
(ביאור הגר"א על תקו"ז – תיקון יא מתיקונים אחרונים)

**"קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו"
בעל 'אור החיים' הקדוש:**

הודיע הכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה', על דרך אומרו (לעיל י, ג) בקרובי אקדש, הוא יגאל ממכר אחיו, כי האדון ברוך הוא יקרא לצדיקים אח כביכול (זהו"ק ח"ג קס:): דכתיב (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, **והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ, גולים מעל שולחן אביכם**, ומה יערב לכם החיים בעולם, זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשולחן אביכם, הוא אלהי עולם ברוך הוא לעד, וימאס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני, גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם, ובזה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל, ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב... (אוה"ח לויקרא כה, כה)

ואומרו ואם לא מצאה ידו די השיב, פירוש, ואם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד, ורבו חובותיהם למעלה ראש, ואפס בהם כח הסבל, והיה ממכרו עד שנת היובל, **שהוא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז ויצא ביובל ושב לאחוזתו, כי קץ הגלות ישנו אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו.** (שם, פסוק כח)

**"חירות לישראל קודם הגאולה"
הרב יוסף חיים מבגדד – 'בן איש חי':**

על דרך זו היתה הגאולה לישראל ביציאת מצרים, כי בראש השנה פסקה העבודה מאבותינו, ובניסן יצאו ממצרים, נמצא שמתשרי ועד ט"ו ניסן לא נפטרו ויצאו לחירות שלמה ממצרים, אלא עודם במצרים, אך לא היו משועבדים שם. **וכיוצא בזה יהיה לעתיד בגאולה העתידה להיות, שכמה שנים קודם הגאולה יהיה חירות לישראל (תנצ"מאת, ממשל), חזקה בכמה דברים, שיהיה להם מעלה וכבוד כאילו הם בני מלכים, וגם לא יהיו נגאלים לגמרי, וכשיבוא מלך המשיח במהרה בימינו תהיה חירות ממש, ויהיו ישראל מלכים.** ('בניהו' על מסכת ראש השנה דף ח ע"ב)

"דבתחילה יתנו ישראל לבם לחזור לארץ ישראל"

רבי חיים פלאג'י (ראב"ד איזמיר):

"עם מאי דאיתא ביחזקאל על פסוק וקבצתי אותם והבאתי אותם, דשני קיבוצים הללו, היינו **דבתחילה יתנו ישראל לבם לחזור לארץ ישראל ויעלו בה רבים מישראל**. ואחר כך יהיה קיבוץ גלויות על ידי המשיח..." (ארצות החיים ט, ט)

לכו נא ציונה!

הרב צבי הירש קלישר:

לכו נא ציונה, עלו נא ירושלימה, שאלו שלום ירושלים, שחרו אדמת קודש, הקימו שממותיה, בנו הריסותיה, בקשו בנין חרבותיה, עשו ארץ מלחה לפרי קודש. ארץ אשר עיני ה' אלקינו בה – עד אנה כמהפכת זרים תהיה! עד מתי עפרה לא יחוננו עם בני ישראל? ארץ אשר היא חמדת כל העולם היא תישאה שממה? כל יושבי תבל יעידון על עצם קדושתה, גם הנוצרים גם המחמדנים תהילת ארצנו בפיהם, ואנחנו עם ישורון אשר היא חלקנו נעמוד מרחוק? ועתה אליכם אישים אקרא, קומו נא, התעוררו נא, לעשות מערכה לשוב ארץ ישראל. (שלום ירושלים, תרכ"ח, עמ' 24)

'ממשלה ומלכות'

פירושי המלבי"ם:

'ואתה מגדל עדר' – מסב פניו אל הר ציון הנזכר, אומר אליו, אתה הר ציון, שאתה מגדל של העדר הלז שהוא עדר הצאן הצולעה והנדחה, תחלה תהיה כמגדל של צאן, ואח"כ תהיה עופל – שהוא מבצר חזק, ומפרש שזה יהיה בשלש מדרגות, תחלה 'בת ציון עדיך תאתה' – שהגלויות יתחילו להתקבץ וגלות יהודה ובנימין שהם בת ציון שגלו מציון בחורבן בית שני יתקבצו אליך, ואח"כ 'ובאה הממשלה הראשונה' – תבוא ממשלה קטנה, שיהיה להם קצת ממשלה והנהגה כמו שהיו לישראל בימים הראשונים לפני מלך מלך לבני ישראל שהיה להם שופטים מנהיגים אותם, ואח"כ תבא ממלכת לבת ירושלים – יהיה להם מלכות קבוע שהוא מלכות ב"ד, שאח"כ ימלוך המלך המשיח בממלכה קבועה, וכן התבאר ביחזקאל סי' לד, כג-כד, וסי' לו, כד-כה, ועמוס ט, יא, שמלכות ב"ד תתגלה בהדרגה, ותחלה לא יהיה רק במדרגה שופט ויתעלה לאט לאט עד שיהיה לה' המלוכה, עיי"ש. (מלבי"ם מיכה פרק ד, פסוק ח)

**הופעת תנועת 'חיבת ציון'
ממכתב הרב יצחק אלחנן ספקטור מקאוונא:**

ב"ה יום א' א' דר"ח אדר א', תרנ"א קאוונא. כבוד ה"ה הרב... אחדשה"ט. מכתבו הגיעני, מה שביקש כבודו הרם ממני לחוות דעתי ע"ד ענין היקר של ישוב ארץ ישראל הנני להשיבו, כי כבר ידוע דעתי והסכמתי **כי גדולה מאד מצות ישוב ארץ ישראל**, וכמ"ש הרמב"ן על התורה [פ' אחרי בסופה] בשם הספרי על פסוק וישבתה בה ושמרת לעשות דשקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצות שבתורה, וכן הוא בתוספתא ע"ש, וכן בכתובות [דף קי] וברמב"ם [פ"ה הלכות מלכים הל' יב] מבואר גודל מעלת ישוב ארץ ישראל, **וברוך ה' אלוקי ישראל שהחיינו והגיענו לזה כי נתעוררה התנועה בכל עמנו להשתדל בענין הקדוש של ישוב ארץ ישראל, ארץ אבות אבותינו הקדושה ולבנין חרבותיה. ורוב תודות לה' על מה שזכינו בדורנו לראות זה בעינינו.** ואין קץ וקצב לשכר היקרים והנכבדים טובי ישראל העוסקים והמסייעים בענין הגדול והקדוש הזה אשר אליו ישאו נפשם כל שלומי אמוני ישראל. וה' יהיה בעזרנו אשר כל הבאים ישתדלו לשמור מצות התלויות בארה"ק כדין וכדת וע"פ דרכי התורה והמצוה, ויהיה שכרם בכפלים, ובזכות זה נזכה כולנו יחד לשמוח בשמחת ציון וירושלים ובגאולה שלמה במהרה בימינו אמן סלה. ולאות אמת באתי עה"ח, מוקירו ומברכו, יצחק אלחנן החופ"ק הנ"ל. (ממכתב שנדפס בספר 'שיבת ציון' לאברהם יעקב סלוצקי)

"קול המון כקול שדי"

לקט מדברי הרב נפתלי צבי יהודה ברלין - הנצי"ב מוואלוז'ין:

כאשר נוסדה בוואלוז'ין אגודת "חובבי ציון" והיא פנתה אליו וביקשה הימנו להצטרף אליה, נענה לה ובכסלו תרמ"ו רשם בפנקס האגודה:
 "ראה ראינו כי היה ה' את רוח עמו ישראל בכל חלקי תבל ומלואה, להושיב נחלות שוממות בארץ הקדושה, ולכונן שם מושבות לנידחי ישראל, וקול ה' דופק על פתחי לבבנו לאמר, פתחו לי פתח בפעולתכם, כי הגיעה השעה, אשר לא יאמר עוד על א"י עזובה ואין דורש אותה. מצוה וחובה על מי שהוא מאמין ביעודי הטובות והנחמות, לתת יד למצוה הבאה לפנינו, לעשות אגודה שתהא על אה"ק נוסדה, וכל אחד ממנו יושיט ידו לתת לקופת החברה, בכל שבוע כל אשר את לבבו, ואם כי יד עניים אנו, ואין בידנו לעשות בזה העניין דבר מסוים לתכלית הישוב, בכ"ז עלינו לקבץ פרוטה פרוטה ולמצוא חשבון ולשלחו למקום

ד. האגרות דלהן, הובאו במקורן ובמלואן ע"י ר' בצלאל לנדוי, ב'המעייין' שנה יד שנת ה'תשל"ד ובקובץ 'ניב המדרשיה, כרך יא, עמ' 251-277.

שעוסקים בבניין ביד רחבה, להודיע בזה כי רצוננו שלם להשתתף את מייסדי הישוב בארץ אבותינו, ומחשבתנו תחזק פעולתם... בירושה ראשונה ע"י יהושע בן נון לא נצטוו להקדים פעולתם, ולעשות ישוב הארץ טרם בואם, ובבואם מצאו הארץ מיושבת בכל טוב, אבל אחרי שיהיה הגלות – שהצרות מתרבות, ונשאר אנוש מעט מזער בעת ההיא קום התהלך בארץ וכו', היינו בביאה שאחר הגלות, עלינו להתהלך בארץ, ולעסוק בישובה טרם נזכה בה... עלינו להתעורר לקול רצון ה', הנשמע מקצה העולם ועד קצהו, בכל מקום אשר אחינו מפוזרים שם, נדחים ונענים, לעשות מה שבידינו מעט או הרבה, ובכל סוגי בני ישראל, ועל המקובצים לעלות להושיב את א"י ולבנותה ולנטוע בה כל עץ מאכל... וכמו שהיה בימי עזרא הסופר, שקיבץ איזה אלפים בבבל מכל סוגי בני אדם, גדולי תורה ויראי ה', וגם מאותם האנשים, נושאי נשים נכריות, אשר היו מורגלים בחילול שבת, ולא ידעו את התורה כלל, כל אלה נתקבצו והכינו ישוב הארץ בערים, עד שאח"כ נתמלאה הארץ מבניה. "שאנו רואים שההשגחה מביאה לידי כך, עלינו לרדוף ולהשתדל בכל האפשר לקנות ולנטוע, וכדבר ה' ליצחק אבינו 'שכן בארץ' ודרשו (בב"ר פס"ד) עשה שכונה בארץ, הוי נוטע הוי זורע הוי נציב, ואע"ג שלא הרבה היה יכול יצחק לבדו להושיב את הארץ בזמנו שהייתה תחת ממשלת הכנענים והפלשתים, מכל מקום היה יקר בעיני ה' מה שיושיב יצחק, כך עלינו לדעת שיקר בעיני ה' מה שנושיב אנחנו במעשה ידינו, ואפילו תחת ממשלת התוגר – **בייחוד אחרי שנתעורר הרעיון בקרב ישראל מקצה העולם ועד קצהו, בכל מקום אשר אנחנו מפוזרים, וקול המון כקול שדי בדברו ע"י נביאיו, וע"כ עלינו להימשך אחרי קול דבריו זה ולבטוח בו ית' שיגמור אחרינו**".

...הסגולה השניה היא ההתאחדות של הרבה דעות שונות למרכז אחד, אשר היא תל תלפיות לכל פזורי עם ה', הן במקומות מפוזרים, הן בדעות ששונות בהליכות עולם של ישראל, **וזכינו שזה העניין של ישוב הארץ הוא הבריח התיכון, המבריח את ישראל מקצה העולם ועד קצהו, לדעת אחת בזה העניין, ובשעה שכל ישראל נאחדים נקראו כולם חברים**".

ועוד כתב: ב"ה... **הגיעני מכתבכם מפ' נצו"י מן עש"ק ואשר דרשו דעתי הדלה בעניין ישוב ארץ ישראל הקדושה הן כבר היה דברי בדפוס כי מהראוי להתבונן ע"ד ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ודרשו חז"ל ב[מדרש] רבה: עשה שכונה בארץ הוי זורע הוי נוטע ואע"ג שהיה אז כל א"י ביד פלשתים ויצחק היה שם אלא בגירות, מכ"מ היה רצון ה' שיצחק יעשה בה ישוב ויהי' מושרש בלבבו כי הארץ היא שלו; ועתה כי אנו רואים שבא התעוררת להושיב נשמות הארץ, יש לנו להבין כי קול המון כקול שדי בדברו ואין לנו לחשוב תכליתם וטעמם, כי אם כך רצון ה'.**

ידע נא כי יש אנשים מתחכמים לחפוש עלילות על מצוה זו. וברוך חכם הרזים ית' שלא השוה דעות בני האדם זל"ז. אמנם מה לנו לחוש להמתנגדים על מצוה זו? וגם אותם

המתנגדים אם כי נאמין שכוונתם לשם שמים ועליהם כתוב "ועמך כלם צדיקים" וגו', בכ"ז מה להם למחות באחרים ולא יחושו אולי יהי' בכלל המונע את הרבים מלעשות מצוה שהוא מדברים שמעכבים את התשובה, כמבואר ברי"ף מס' רה"ש ורמב"ם הל' תשובה... (אגרת לקהילת איהומען ורבה ר' צבי הירש קאלישר, מיום ח' תשרי תרמ"ט, "המליץ", תר"ן, גיליון 76).

"הן נודע דעת חז"ל כי בשעה שאין קללת ה' רובצת על ארצנו להיות שוממה, אז רצונו ית' שתתיישב הארץ על ידי ישראל עמו, וכמו שמוכח דבר ה' ליצחק אבינו "שכן בארץ" ופירשו חז"ל ברבה עשה שכונה בארץ, הוי זורע הוי נוטע הוי נציב, אע"ג שהפלשתים הושיבוה לצרכם, ועדיין לא הגיעה השעה שינחלוה זרע אברהם, מכ"מ היה רצון ה' שיעשה יצחק מצדו איזה מושב ושכונה לפניו, והנה כעת החיה הננו שומעים דבר ה', ע"י מה שאנו רואים כמה סבות היוצאות מהמסובב ית', כי כך ברצונו שתתיישב הארץ לאט לאט ע"י נידחי ישראל, והדבר מושכל שעלינו למלא אחר רצון ה' ית', בכל אופן שיזדמן לפנינו, אם בפעולה חומרית או בפעולה רוחנית, היינו להעיר ולהפיח רוח אהבת הארץ בקרב ישראל, ומי מישראל שזיכהו ה' להתיישב שמה ולעשות בה איזה ישוב מדיני, בעבודת האדמה או בחרושת המעשה או במסחר, יהיה יודע שכרוך מצוה ומלוי רצון ה' בזה, ויקווה שכר טוב מאלקי הארץ. (הסכמה לספר "ילקוט ארץ ישראל", לר' יהודה אידל ציזלינג, וילנא תר"נ)"

ה. ביחס למצות העליה לארץ למרות ש'רואים שם איזה עוברי תורה' כתב הנצי"ב: "אין להקל במצות הישוב משום שרואים שם איזה עוברי תורה, אחר שאנו יכולין להיזהר יפה... אלא, המצוה במקומה ומחויב ליזהר ומי שאינו נזהר הוא רשע ועונו ישא, אבל אין אנו אחראין לזה וכנגד זה יש לחשוב כמה יקר מצוה תדירית יום ולילה בלי הפסק. לכן הנני מעיר ג"כ לכל מי שבידו לעזור לישובה (הסכמה לספר "למען ציון", ר' יעקב הכהן ממכיילשוואק, ווארשה תר"ן).

"...ואת אשר שמעו מעל, כי מדברים סרה על יושבי הארץ כי מחללים יוה"ש, לפי ידיעתי עפ"י החקירה הוא דיבת שקר, ולמודים אנחנו להישמט מישוב הארץ בטענה זו, כמש"כ בשה"ש "רחצתי את רגלי איככה אטנפם" ואית' במד' רבה ע"ד שלא רצו לשוב בימי כורש לא"י שאמרו רחצתי את רגלי מטינופת ע"ז ר"ל שאותו מקום משיאני לע"ז. וידוע שהיו תרעומות רב על אותו הדור, כפי הנראה מסידור אותו השיר ומגמרא יומא פ, א ואנו אין לנו להתחכם הרבה. במה שאנו יכולים לתקן הנהגת יושבי הארץ ודאי ראוי ונכון, ואם מכ"מ יש עובר עה"ת הלמענו תעזב ארץ ח"ו, וגם הישיבה שמה הוא מצוה... (חלק קטן מאגרת לאגודת "חובבי ציון" בסלוצק, מיום ז' בטבת תרמ"ט, לבוא לעזרת שומרי שביעית ("המליץ", תר"נ, גיליון 76).

וביחס להתנגדות חלק מחכמי ישראל לרעיון כתב: "...אכן ידעתי כי רבו המפריעים העניין, וגם יש בהם גדולי ישראל יצ"ו, ויש טעמים להם שאין ראוי להשמיע, אמנם יש טעם נכון, באשר רואים שהעניין בכלל מתהלך ומתנהג ע"י אנשים, שאין מהם תקווה שיוציאו מידם מתוקן כל צרכו, ואני ידעתי מזה, וגם הנני חושש לדבר, בכל זאת חשבתי כי טוב לעשות מצוה שלא כהוגן משלא לעשות כלל, וכדאיתא במנחות דף מח אומרים עמוד וחסא בשביל שתזכה באותו עניין".

**"אם יותן רשות לכל ישראל לעלות, לא יחשב שעולין בחומה"
שו"ת 'אבני נזר' (יו"ד תנד ס"ק נו)**

שאלה: בדבר אשר מקרוב נתרבו קוני אדמה בא"י אשר במשך איזה שנים יוכלו להתפרנס ממנה כשר הדבר למיעבד הכי ומחויבין אנו לעשות כן או לא.

תשובה: ...איברא דכל זה הוא רק כשאינן לו רשות מהממשלה לעלות אבל אם השיג רשות לעלות ולהתיישב שמה, שוב מחויב לעלות דמעתה ליכא הטעם דכל דליתא בציבור ליתא ביחיד **שאם יותן רשות לכל ישראל לעלות לא יחשב שעולין בחומה**. כי בחומה פרש"י ביד חזקה. גם י"ל כי **אם יותן רשות לכולם יחשב פקודה**. אף דבאופן זה היינו בלא פקודה ליתא בציבור. מ"מ י"ל בזה. שנקרא איתא בציבור. אך זה ברור שאין חיוב לעלות אפי' ברשות רק להתיישב שמה בתוך קיבוץ אנשים מישראל הכשרים. כי באם לאו יצא ח"ו שכרו בהפסדו. כי קיבוץ אנשים כשרים הוא תועלת גדול לקיום כל המצות בכלל וביחוד למצות התלויות בארץ כמובן...

...ולדינא, הצריך לעניינינו למה דקי"ל כרוב הפוסקים דקידשה לעתיד לבוא אם עולה ויהיה לו מצב פרנסה שם כמו שהוא בזמננו זה, **מקיים בישיבתה מצוה ששקולה ככל המצות**. ומ"מ אין עליו חיוב לעלות רק כשמשיג רשות מהממשלה. ובלבד שיתיישב שמה בתוך קיבוץ אנשים מישראל הכשרים. **ובכן מצוה גדולה להשתדל אצל הממשלה ליתן רשות לקיבוץ אנשים לעלות**. שזה ודאי תועלת גדולה בכמה ענינים: א' לגוף העליה שתהיה חפשית. ב' אל הישיבה שמה לקיום המצות בכלל וביחוד למצות התלויות בארץ כי לא הורגלו בהם ואם יהיה הרבה מישראל הכשרים איש את רעהו יעזורו וגו'. ג' לענין קדושת הארץ וברכותיה כי ע"י קיום המצות בא"י בפרט מצות התלויות בארץ ירבה בה קדושה וברכה... ובכן אתם

...ואין לנו לחשוב מחשבות כי ראוי היה הדבר הגדול הזה באופנים אחרים כאשר מצויר כדעות בני האדם, כי על זה לקה משה רבנו על שאמר "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי כי יאמרו לא נראה אליך ה'" ולקה על זה כדאיתא במס' שבת דף צז. והדבר ברור שלא אמר משה והן לא יאמינו כלל בגאולה, שהרי אותה הם מבקשים, אלא אמר משה שלא יאמינו למשה כי נראה אליו ה', והיינו משום שלא היו יודעים את משה לגדול בתורה המסורה להם מן האבות וגם לא נודע בקדושה וחסידות, שהרי היה בנעוריו גדל בפלטיין של פרעה, ועוסק בחכמות חזוניות, ומלובש ומדבר כמצרי, שע"כ חשבוהו בנות יתרו כאיש מצרי. ולפי דעות בני האדם היה ראוי יותר שיתראה ה' לאהרן קדוש ה' שהיה נביא עוד במצרים... וכך לעת כזאת, אחרי אשר אנו רואים מתוך עלילותיו, שהעיר את לב הנדיב להפליא לעשות לטובת הישוב, והטה את לב השולטן ושריו להסכים לזה, אותותיו אלה הן הן דבריו כמו שכתוב שמו במ דברי אותותיו, ואין לנו להתחכם לאמר כי נצרך להיות באופן אחר (כרוז 'אחרית כבראשית', יום א', שישי לימי תשובה, ה'תרנ"א, מובא בקובץ 'שיבת ציון').

קציני וגבירי ישראל אשר יש לאל ידכם להשתדל בהשגת רשיון ולהוציא את הרעיון הנכבד הזה אל הפועל. עליכם המצוה הגדולה הזאת **ואין קץ לשכר המסייעים בזה הן בהשתדלות הרשיון והן בעיקר קניות הנחלות**. ומד' נבקש עזר חפץ ד' בידינו יצליח ובקול רנה ותודה בית ד' נעלה בשנת "כי בא העת לחננה" לפ"ק, נאום הק' אברהם (שו"ת 'אבני נזר', יו"ד, תנד ס"ק נו).

"הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה"

הרב יהושע טרונק מקוטנא:

א"כ בזמן הזה שנשתנה בעזה"ל לטובה, הן בסכנת הדרכים והן מצד עניות ודאי היא מצוה גדולה, אמנם גם לפי דעת הרמב"ן שחשב זאת למ"ע מ"מ, **בעיקר המצוה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו לכבוש א"י שתהי' תחת ירושתנו** לא על ביאה ריקנית של עתה וכבר המשילו האחרונים למ"ע של אכילת מצה כי עיקר המצוה היא האכילה, ולקיימת החיטים לשם מצוה והלישה והאפי' אינם גמר מצוה, ומ"מ בודאי מצוה גדולה היא, ועל זה נאמר גומל לאיש חסד כמפעלו, גם על הפעולה של מצוה מקבל שכר, ונאמר אשרי תמימי דרך גם על הדרך של עושי מצוה יש בו שלמות **ואין ספק שהיא מצוה גדולה כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר עוד אקבץ עליו לנקבציו ועיין ביבמות דף סד שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה הן באנשים פחותי ערך הן בבינונים הן בישרים בלבותם קרוב לודאי שנתנוצץ רוח הגאולה אשרי חלקו שהוא ממזכה רבים**. (שו"ת ישועות מלכו, חיו"ד סימן סו, נכתב בערש"ק פרשת מצורע, ה'תרנ"א)

"לשוא נשלה את נפשותינו לקנות את לבב העמים לאהוב אותנו"

הרב יצחק יעקב ריינס:

אך לשוא נשלה את נפשותינו לקנות את לבב העמים לאהוב אותנו, והיא לא תצלח. כי עלינו להישען אך על אבינו שבשמים הבוחר בירושלים, **ואך כשנזכה לשוב לארץ אבותינו, אז נמצא לנו מקום מקלט בטוח מכל צרה ויגון ומנוחה לנפשותינו, כי נחסה שם בסתר כנפי עליון סלה**. (אור חדש על ציון, שער ב, פרק ג)

'סר פחד השבועות'

הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק - ה'אור שמח'

"...אולם זה במאה הזאת זרחו קוי אור ע"י גדולי המעש כמו מאנטיפורי וכיו"ב בהתעוררות רב, **ומהרבנים ר' צבי הירש מטאהרן ור' אליהו מגריידיץ, לבנות ולשכלל ירושלים ולהסיר שוממותיה כמעט עד כי נתרחב הדבר ע"י הנלהבים**. ורבנים הרבה עמדו מנגד, ואף אותם

שהיה בלבם לקרב את הדבר שמו יד לפה, מפני כי חרדו מהנלהבים שלא יגדישו הסאה ומהג' שבועות שהשביע לבנות ירושלים (כתובות קיא. ושיה"ש רבה ב פסוק השבעתי אתכם בנות ירושלים)... אמנם כעת הסבה ההשגחה אשר באספת הממלכות הנאורות בסאן-רעמא, ניתן צו אשר ארץ ישראל תהיה לעם ישראל, וכיון שסר פחד השבועות וברשיון המלכים קמה מצות ישוב ארץ ישראל, ששקולה כנגד כל מצוות שבתורה (ספרי פ' ראה) - למקומה. ומצוה על כל איש לסייע בכל יכלתו לקיים מצוה זו, ואולי ע"ז נאמר: "עד מתי תתחמקין" (ירמיה לא, כא), ואם יתן השי"ת ויתרחב הדבר ויגדל ויפרח כשושנה, כמו שנגדלו בימי התרשאתא, אשר היו נתונים תחת פרס, דובא-ניידא (קידושין עב.), ואף כי כעת תחת ממשלת ארץ-האי - עם בריטניה המתונה. אז בטח הוא ענין העומד ברומו של עולם. הן אמנם, שאז היו הנביאים, בנבואה מן השמים, מחזיקים אותם. מי יודע - אולי כמו חרבן הבית השני היה שלא עפ"י הנבואה (אשר מהאי טעמא כשגלו לא בטלה קדושת הארץ, כדברי נועם של התוס' יו"ט בעדיות פרק ח משנה ו) - כן יהיה הנחת אבן פנה שלא עפ"י נביאים, וכנטילתו - כך נתינתו. אכן במופלא ממך אל תחקור, כי זה תלוי בהופעת אור אלקי לראות אשר כל ענינים הכלליים וקנינים הציבוריים יהיו על טהרת הקודש והצניעות, וכמו שעשו אנשי כנה"ג. אבל יהיה איך שיהיה, מצות ישוב ארץ ישראל לא נפטר מזה, כל מי שבכחו יעשה. וזכות המצוה הזאת תגן על עמו ישראל בכל מקומות מושבותיהם להצילם מכל רעה, ועיניהם ועינינו תחזינה בשובו לציון ולשמוע בעת יאמר לציון מלך אלקיך בב"א. דברי המצפה לראות בתשועת ישראל, מאיר שמחה כהן, חותם פה דווינסק. (מתוך כרוז משנת ה'תרפ"א, בתוך - "התור", ה'תרפ"ב גיליון ג, בחיי הרב, וכן בספר 'אוצר ישראל' בשנת ה'תרפ"ו (עמודים פב-פד)

"כשאנו באים לדבר על ירושלים..."

הראי"ה קוק:

"...ותהלה לאל, אין לנו עיר בכל העולם כולו שיש בה כל-כך תורה ועבודה, צדיקים וגדולים, חסידים ואנשי מעשה, כמו ירושלים עה"ק ת"ו, וב"ה היא מתוספת והולכת לעינינו מדי שבוע בשבוע, שמתקבצים אליה אחב"י מארבע כנפות הארץ, והיא נבנית ב"ה בבניינים חדשים ע"י אחינו הדבקים באהבת ירושלים בכל לבם ונפשם. והלא הפגם הראשון, שגרם חילוק מלכות ב"ד, וגרם לכל הגלויות והנפילות, בעוה"ר, הי' השפלת ירושלים, וכדאי' בסנהד' דק"ב וירבעם יצא מירושלים שיצא מפיתקה של ירושלים, ת"ו... (אגרות הראי"ה, ח"א, אגרת לט)

♦

"מראש הררי קודש, ממעמקי נשמת ישראל, תחית האומה נובעת. החיים האייתנים, המפכים בעמנו ומעוררים אותנו לתחיה, אחרי שנת מוות עמוקה של גלות קשה ומרה, הלא הנם

החיים של נשמת ישראל השלמה. נשמת הגוי כולו, לא חלק ממנה, לא איזה כשרון מיוחד מכישרונותיה. כי אם רוח חייה השלם, בכל גבורתו, בכל צביונו ותפארתו **והמטבע הבולט לרוח נצח זה, נחתמה בכליל שלמותה בעיר האלהים, "ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו".**

רוח החיים החי לעולמי עד, הדעה העליונה והנצחית. מצא את מנוחתו בהר ציון אשר אהב סלה וישראל הוא יודע את זאת בעומק חיי נשמתו יודע הוא שהוא צריך להתכונן ולהיות לעם. הוא יודע שארץ צריכה היא לעם. יודע הוא שעם צריך לכל קניני חומר וכל קניני רוח. לחיי עבודה ופעולה, לאכרים, כורמים ויוגבים, לחוצבים, בונים ופסלים, למושכי שבט סופרים וכל מיני אמנים שונים. ואת כל הכשרונות הללו רוצה להוציא מכח אל הפועל מרוחו העשיר והער. אבל יותר מכל זה יודע הוא: שיש לו נשמה עליונה ורוממה. שהוא עם אלהי עולם, עם פלאי פלאות. מקור אמונת אומן. מקור חיי הרוח העולמיים. מעין אור ד' ונשמת אל חי העולמים בו חיה. ונשמת אלהים חיים זאת, אשר בכל העולמים היא מחיה ומעודדת, מאירה ומשעשעת, נוזלת פלגים של חיי עולם בכל רוח ונשמה, מטהרת ומקדשת את כל היקום, מפתחת אותו הלך ופתח, מרוממת אותו מכל שפלות, נותנת עוז שירה ורוממות קודש במלא עולם. שכינת אל חי. בישראל היא שוכנת בסגולתו הלאומית, ההיסטורית, הגזעית והאישית. ובציון אוה למושב לו, ומירושלים לא זזה שכינה מעולם.

כשאנו באים לדבר על ירושלים אז שחו כל בנות שירי החול, כאבן ידמו כל רגשי תרבויות שונות לקוחות מכל גויי נכר פה ד' בדד ינחנו. פה גאון ישראל עומד בכל הדר גאותו. לא נכנעה גאות עולם אשר לו מכל החורבנות הרבים, מכל גלי הצרות אשר על ראשו עברו אדרבה. הם הוסיפו לו עמדה ועוז, גאות עלומים והדרת שיבה..." (מאמרי הראי"ה, ירושלים)

בתוך ירושלים

"מחורבות ירושלים קול יוצא: "בת קול שמנהמת כיונה, ואומרת אוי לי, שהחרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתי את בני לבין אומות העולם". והקול קורא עוד, והבת קול מנהמת כיונה: "אוי לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם" (ברכות ג.). ובת קול אשר בקול נכאים רק כיונה היא מנהמת, זה שנות אלפים, הולכת היא וחודרת בכל משך התקופות והדורות, מדברת היא בקול נהימתה אל הלבבות ואל הנשמות, אל הנשמות החיות ואל נשמות המתים, שהלכו לעולמם ובצרור החיים הן צרורות, "גם מתים באשמנים, יחכו ליום יבקעו אורי שחריך".

וקול נהמת היונה המנהמת, הנה חודר הוא לתוך מעמקי לבנו: ירושלים עיר הקודש, מקדש מלך עולמים, ובית ממלכה מעולם לממלכת כהנים וגוי קדוש, ירושלים עיר האלהים סלה, כשהיא חרבה, בזויה ושוממה, שמים צועקים מרה, ומלאכי שלום מר יבכיון, ובת קול

המנהמת כיונה, ואומרת: "אוי לי שהחרבתי את ביתי". צועקת היא באזנינו בקול כחולה, מתגברת היא הנהימה ואזנינו מקשיבה רב קשב קול איום אדיר ונורא, קול המולה כקול מחנה (יחזקאל א, כד), כקול שדי בדברו, והקול קול שחל ושאגת אריה, "ה' כאריה ישאג, וממעון קדשו יתן קולו, שאג ישאג על נהור" (ירמיה כה, ל), ונשמתנו כולה מתחלחלת, נרעשים ונרעדים הננו עומדים ומקשיבים את קול היונה המנהמת, מחורבות ירושלים, שהולך ומתגבר במרירות נהימתה עד מרומי ההרעשה של שאגת כפירים, כקול שופר גדול, כקול רעמים אדירים, זרם ונפץ: אם מחורבות ירושלים קול כיונה מנהמת לאזנינו עולה, האומרת: "אוי לי שהחרבתי... " – מבניני ירושלים, אשר אך ידי זרים [הערת המלקט: אוה"ע] כוננו ומכוננים, שהם לנו חורבות כפולות ומכפולות, קול כחולה נשמע, "נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה, מאנה להנחם על בניה, כי איננו" (ירמיה לא, יד), כי בניה ומבחר בניה איננו בין הבונים, בין המשקיטים את נהמת היונה, המנהמת ואומרת: "אוי לי שהחרבתי".

והתור הגיע. מאורעות הימים כולם קוראים לנו בקול גדול: ישראל בנה את עיר קדשך, זכור עם עולם, עם קדוש שומר אמונים, את שבועתך, אשר על נהרות בבל נשבעת: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני! תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי!" (תהלים קלז, ו) ואם את החלק הקל להעשות של השבועה הנה קיימת, לשונך לא דבקה לחכך, כי את ירושלים כמו פך זכרת ותזכר תמיד, אבל בעת אשר הימין כבר היא דרושה להיות יד פשוטה ונטויה לעשות מעשה, בכח וחיל, בימין עז רוממה, החלק הראשון של שבועת עולמים זאת, הנה הוא נתבע בחזקה, מבת קול המנהמת כיונה, מחורבות ירושלים: שמע ישראל, ממזרח שמש עד מבואו, מכל הארצות אשר שם הודחת, ונטות פניך בכל עת חפץ לד', בכל רגעי רצון והתעוררות געגועי קודש בעמקי לבב, היא נגד ירושלים עיר הקודש, "עיר קדשנו ותפארתנו, אשר הללך אבותינו" (ע"פ ישעיה סד, י). שמע נא לקול היונה המנהמת מחורבות ירושלים ולשאגת האריה היוצאת מתוך בניני הזרים כשוחקים על משבתנו, על רפיון ידינו והתרשלותנו, בעת הכושר, בעת יד ד' נטויה לטובה להחל בפועל לבנות לנו את עיר תפארתנו, להרימה משוממותה, לעטרה בתפארתה, בבניני חמד, במוסדי תפארת, בהוד יקרות קודש.

הגיע הזמן, שבו אנו צריכים להכיר את קול ה' מכל המסיבות המתהפכות, מכל יצרי הלב, מכל תנועות החיים, הפרטיים והכלליים. וקול ה' בכח קורא אלינו מחורבות ירושלים ומשוממותיה: קומו בני, בנו את הנשמה, קומו את עיר הקודש הנהרסה, "זכרו מרחוק את ה' וירושלים תעלה על לבבכם!" (ירמיה נא, נ). (קובץ "ירושלים" (יפו, תרע"ג) בהוצ' חובבי ירושלים,

הוועקת ב"אזכרה" (ע"י ר"ל מיימון) ח"א, עמ' קמה-קמו ומשם ב'אוצרות הראי"ה')